

Paweł Jędrzejko

Noty o książkach

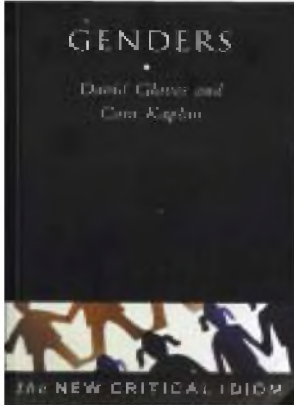
ER(R)GO. Teoria–Literatura–Kultura nr 2 (13), 175-178

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Noty o książkach

David Glover i Cora Kaplan, Genders. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2000 (177 stron). Publikacja anglojęzyczna, w miękkiej oprawie.

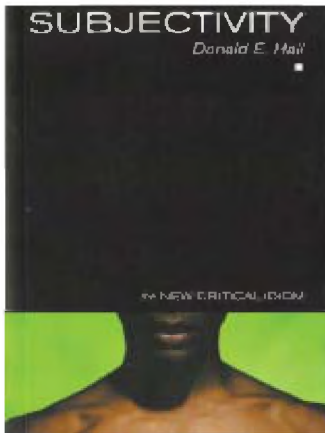
Przedstawiana tutaj książka podnosi problematykę związaną z jednym z najbardziej istotnych, ale też najbardziej kontrowersyjnych pojęć współczesnej humanistyki, szczególnie w kontekście nauki polskiej. Nie sposób wszak nie zauważyć, że nawet prosta z pozoru czynność jak przekład tego terminu na język polski nastrocza niemałych trudności: najczęściej bowiem *gender* tłumaczy się za pomocą określenia „płeć kulturowa”, ale istnieją konteksty, w których lepszym odpowiednikiem jest „płeć rodzajowa”, lub takie, w których wyborem najtrafniejszym okazuje się „rola społeczna płci”. Nierzadko też, w obliczu „polimorficzności” tego pojęcia, polscy badacze pozostają przy terminie *gender*, który – jak się wydaje – na tyle mocno okrzepł już w polskiej leksyce naukowej, że stał się jakością rozpoznawalną i funkcjonalną, czego dowodzić może pojawienie się niedawno takiej kategorii w bibliotecznych językach wyszukiwawczych. Mimo wszystko jednak taki stan rzeczy wskazuje, że wartość aksjologiczna, jaką wyraz *gender* niesie z sobą dla odbiorcy anglojęzycznego nie posiada swojego dokładnego odpowiednika w konceptualnej strukturze kultury polskiej i języka polskiego. Jak się wydaje, żadna z translatorskich propozycji nie obejmuje w stopniu satysfakcjonującym wieloaspektowości oryginalnego pojęcia, a więc – mimo rosnącej liczby ukazujących się drukiem genderowych analiz – można uznać, że w przestrzeni polskich studiów humanistycznych *gender* jest wciąż terminem względnie nowym.

Trudno się także oprzeć wrażeniu, że owe *novum* jest zjawiskiem niepokojącym: nawet w środowiskach intelektualnych zdarza się często, że studia opatrzone kwalifikatorem *gender* traktuje się z niejaką rezerwą, jako „politycznie poprawne” – w ten sposób „kulturalnie” dyskwalifikując ich możliwą poprawność metodologiczną czy etyczną. Świadomość genderowa, ugruntowana metodologicznie w tradycji myśli poststrukturalnej, lecz zakorzeniona w rewizji konsekwencji społecznych, politycznych i psychologicznych, jakie niesie za sobą dominujący status patriarchalnego paradygmatu kulturowego, jest dziś elementem edukacji na poziomie podstawowym i średnim w społeczeństwach państw Europy Zachodniej i Ameryki Północnej, gdzie przekłada się na kształt regulacji

prawnych i łatwe do zaobserwowania zmiany obyczajowości i relacji społecznych. W społeczeństwie polskim, zdeterminowanym w znacznej mierze tradycją patriarchalnego katolicyzmu, osiągnięcie takiego etapu rozwoju stosunków społecznych stanowi wciąż jeszcze poważne wyzwanie. Dlatego też omawiana tutaj książka stanowi pozycję niezwykle cenną.

Jej autorzy stawiają sobie za cel przedstawienie polimorficzności *genderu* jako pojęcia i zjawiska, co uwypukla zastosowana w tytule forma gramatyczna liczby mnogiej. David Glover i Cora Kaplan realizują takie założenia, rozpoczynając wywód od prezentacji historii tego pojęcia i przedstawiając jego przemiany od czasów intensywnego rozwoju dyskursów seksuologii i psychoanalizy lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia aż do współczesnych zastosowań terminu *gender* w kontekście szeroko pojmowanych, interdyscyplinarnych *gender studies*, czyli studiów lub badań genderowych. Szczególną uwagę zwracają autorzy na najważniejsze stanowiska, jakie wobec *genderu* powołała do istnienia druga fala feminizmu – zarówno w obiegu literackim, jak i krytycznym – co pozwala im podsumować refleksję historyczną i przejść do przeglądu najistotniejszych zjawisk związanych z tytułowym pojęciem w przestrzeni współczesnych studiów kulturowych (*culture studies*). W rozważaniach o tej orientacji, Glover i Kaplan skupiają uwagę czytelnika przede wszystkim na pracach dotyczących kategorii męskości w literaturoznawstwie i studiach kulturowych, a następnie starają się dokonać wstępnej oceny wpływu, jakie na kształt badań literackich wywarło pojawienie się nowych, nacechowanych genderowo tożsamości – na przykład tożsamości *queerowych* – by ostatecznie zaproponować czytelnikowi przegląd zjawisk dotyczących genderowego odbioru dzieła: zarówno literackiego, jak i reprezentującego inne formy artystycznego wyrazu.

Klarowny, czytelny układ materiału, znakomicie prowadzony wywód, obfitość źródeł i mnogość ilustrujących przedstawiane zjawiska przykładów czynią książkę Davida Glovera i Cory Kaplan znakomitym przewodnikiem po teoretycznej problematyce *genderu*: świetnym kompendium dla badaczy, którzy chcą usystematyzować niezbędne dla potrzeb dydaktyki informacje – i dla studentów anglistyki pracujących nad dysertacjami z dziedziny *gender studies* lub korzystających ze zdobyczy tej formacji intelektualnej. Pozostaje jedynie życzyć sobie jak najrychlejszego pojawienia się polskiego przekładu tej pozycji, aby czytelnicy polskojęzyczni także mogli z niej skorzystać i czerpać z niej inspirację.

Donald E. Hall, *Subjectivity*. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2004 (144 strony). Publikacja anglojęzyczna, w miękkiej oprawie.

Kim jestem? – oto pytanie wyznacznikowe dla dzisiejszych dyskursów humanistycznych. Podmiotowość jako pojęcie lokuje się w samym centrum zainteresowania wszystkich dyscyplin tej szerokiej dziedziny – a stanowiska względem podmiotu przyjmowane decydują nierzadko o metodologicznej orientacji podejmowanych badań. Problematyka związana z tytułowym konceptem omawianej tutaj, świetnie skonstruowanej i unikającej pretensjonalnego żargonu książki Donalda E. Halla wydaje się zyskiwać jeszcze na istotności w kontekście tempa przemian zachodzących w kulturze przełomu XX i XXI wieku: dziś – wyraźniej niż kiedykolwiek wcześniej – walka o podmiot jest walką o przetrwanie w determinowanej mocą logosu, dyskursywnej przestrzeni codziennej rzeczywistości.

„Kim jestem?” – oto pytanie, które na jakimś etapie życia – a być może w wielu czasach bardzo od siebie odmiennych jego momentach – każdy z nas starał się zgłębić. Tym bardziej że istotnie żyjemy w epoce, w jakiej na każdym kroku wymaga się od nas, byśmy rewidowali, wyrażali i wyjaśniali swoją tożsamość: wymaga tego całe grono autorytetów – poczynając od rodziców, pedagogów szkolnych i pracowników biur karier, poprzez guru przemawiających ze stron bestsellerowych poradników życiowych i gospodarzy talk-showów, aż do reklamodawców, którzy zachęcają nas byśmy spróbowali nowych sposobów wyrażania własnego „ja” nabywając drogi samochód, zapisując się na kurację odchudzającą czy eksperymentując ze zmianą koloru włosów. Ze wszystkich stron płyną wskazówki, które pozwalają nam uwierzyć, że posiadamy wolność i wszelkie niezbędne umiejętności by wciąż na nowo kreować własną tożsamość i czynić to kiedy tylko taka nasza wola, jeżeli tylko taką wolę *posiadamy* – ale jednocześnie daje się nam do wyboru podejrzanie niewiele opcji i ścieżek, które doprowadzą nas tam, gdzie będziemy mogli wygodnie wpasować się w społeczeństwo, a precyzyjniej w nacechowany genderowo, determinowany regionalnie, etnicznie i seksualnie jego podzbiór.

Wербalizując tę wątpliwość, autor wprowadza czytelnika w samo centrum żarliwej debaty wokół podmiotu – jednak uświadamiając mu centralny status pojęcia, nie pozostawia go w tej świadomości bez asysty. Hall bowiem – pełniąc rolę znakomitego przewodnika po historii teoretycznych uwikłań „jaźni” od czasów antycznych aż do współczesności – wiezie czytelnika „za rękę”, wskazując mu jednocześnie potencjalne zastosowania kolejnych teorii do badań literackich lub w kontekście szerszej pojętych studiów kulturowych. W czterech następujących po wprowadzeniu zasadniczych rozdziałach książki („Początki Nowożyt-

ności i Oświecenie”, „Wiek XIX i początki wieku XX”, „Polityka tożsamości” oraz „Postmodernizm a kwestia podmiotu podejmującego działanie”) autor dokonuje przeglądu wszystkich ważniejszych stanowisk metodologicznych i teoretycznych XX i XXI wieku, „włącznie z teorią psychoanalizy (rozumianej jako narzędzie interpretacyjne dla literaturoznawstwa i studiów kulturowych), materializmem, feminizmem i teorią *queerową*”, a następnie aplikuje omówione teorie jako narzędzia służące szczegółowej lekturze – precyzyjnemu odczytaniu wybranych tekstów literackich i kulturowych, poczynając od powieści aż do sztuk pięknych.

Zaproponowana przez autora formuła prezentacji zjawisk związanych z pojęciem tożsamości okazuje się niezmiernie skuteczna, bowiem – zgodnie z zapewnieniami wydawcy – istotnie oferuje czytelnikowi interesujący pogląd na „obsesję samodoskonalenia, jaka cechuje dzisiejsze czasy” oraz inspiruje refleksję na temat przyszłości pojęć takich, jak „podmiotowość czy jaźń” w dobie eskalacji rozwoju techniki i objawiających się w tym kontekście nowych możliwości i nieznanych dotąd sposobów potencjalnego definiowania tożsamości. Książkę uzupełniają jeszcze rozdziały pomocnicze: „Słowniczek pojęć”, obszerna „Bibliografia” zawierająca wiele nowych pozycji i ułatwiający poruszanie się po tekście „Indeks” – dzięki czemu poszukujący punktu wyjścia dla dogłębnych zorientowanych wokół podmiotu badań naukowiec – lub realizujący poważniejszy naukowy projekt, zaangażowany student – z łatwością zorganizują sobie kolejne etapy pracy oraz bez trudu dookreślą preferowane kierunki lektury i ścieżki dalszych intelektualnych poszukiwań.

Książka Halla jest więc znakomitym kompendium akademickiej wiedzy na temat podmiotu i podmiotowości jako kategorii kulturowych – jednak takie sformułowanie nie oddaje omawianemu dziełu pełnej sprawiedliwości. Przedstawiając podmiotowość jako zjawisko nieustannie „płynne” i nie poddające się jednoznacznym osądom, autor pozwala także interpretować swój wywód jako swoisty komentarz, interesującą metawypowiedź, już nie na temat podmiotu *per se*, ale przede wszystkim – na temat *badacza* i jego podmiotowości w kontekście nauki jako pojęcia i jednocześnie kulturowej wartości opartej na sankcji prawdy. Bez wątplenia można więc podsumować niniejszą krótką notę stwierdzeniem, iż *Subjectivity* jest pozycją godną polecenia. Warto dążyć do tego, by jej wersja polska mogła znaleźć się na księgarskich półkach – oby jak najprędzej.

Paweł Jędrzejko